

Republic of Zambia
Ministry of Education

LITILICHA MU KIKANDE
BUUKU WAKUTANGIJI MUFUNJISHI
FOMU 1 – TEMU 1

Developed by the Curriculum Development Centre

Lusaka

2025

© Curriculum Development Centre 2025

Luusa lonsetu lwa panyiwa ku bene bena buuku. Nanchi kafwako muntu nangwatu umo waswishiwa kufyatulula uno buuku, kibese kyauno buuku, kumulama mujishinda jiji jonse, kwingijisha malaiti, kukopolola nangwa kulama mawi kwakubula luusa lwa ba Curriculum Development Centre ne.

BIÑAMBWANEMBWA

BANEMBI.

Rose Kipepe: Specialist - Curriculum Development,
(Kikaonde) Curriculum Development Centre,
Lusaka.

Steward Chewe Bwembya: Headteacher, Jiwundu Secondary School,
Kalumbila.

Isaiah Pillown Kakumba: HOD, Mufumbwe Boarding Secondary School,
Mufumbwe.

Pethias Kisala: HOD, Kimiteto Secondary School, Solwezi.

Diria Pungwa: Teacher, Rodwel Mwepu Secondary School, Solwezi.

Nelly Peyala: Teacher, Kasempa Boys Boarding Secondary School,
Kasempa.

Lucy Nkwambana: Teacher, Mukinge Girls Secondary School, Kasempa.

BYAMBO BITANSI

Ntendekelo ya mfunjishilo ya katataka yaimena pa kwingijisha byaketekelwa kubiwa (competence-based curriculum) amo bafunda mobafwainwa kufunda kuuba ne kulenga bintu kwingijisha maana akatataka ne buyuke. Nanchi kwingijisha competence based (CBC) kwaleta lupimpu ne kuwamishako mfunjilo ya bafunda. Kipamo kitala pa lufunjisho kyayukishatu bulongo makatazho eya na mambo aluno lupimpu lwa **mfujilo yakatataka**. Onkao mambo, kipamo kitala pa kufunda kyanengezha ne kupana byakwingijisha pa kufunjisha pa kuuba amba kufunda kulumbulukenga bulongo.

Ino ntendekelo ya mfunjishilo ya mu Kikaonde ya shikamana pa mizhilo ya buyuke (competence based) ayo itundaika kufunda pabyo tupitamo mu moba abumi bwetu. Nanchi byaketekelwa kubiwa nobe kumvwañana, ndangulukilo yazhika, maana akupwisha makatazho, kulanguluka na kusabaula, kwilangulukilako, kuyuka kwingijisha makopyunta ne intaneti ne busulu byo byaingijishiwa mu buuku wa Curriculum Framework. Kabiji ino mitwe-kache, yaketekelwa kubiwa bulongo mukweseka kukwasha kufikizha mfunjilo ya buyuke nangwa amba CBC. Abino byaimena pa kuteshako muchima ne kwimika bipimo byawama byaketekelwa kubiwa. Onkao mambo, naketekela namba kuno kufunda kwa kwingijisha CBC mu Kikaonde mu Fomu 1, kusa kukwashako kuwamisha, kwatanchikiwa mu mabuuku a mizhilo ya kyalo aavula nobe, mu bintu bikwasha ku lufunjisho kutwajijila (Education for sustainable development), kwa 2023 ne kwa Zambia Education Curriculum Framework kwesekana na lutangijilo lwa 2016, alo lubena kwamba pa byakonsheka kufikizhiwa lufunjisho kubena Zambia.

Kunungapotu, uno buuku ubena kumwasha kwibikishako kwa kipamo kitala pa kufunda mu kupeezhezhako bafunjishi mu mfujishilo, kupana lutangijilo kupichila mu mingilo yapanyiwa ne lweseko lwa bafunda alo lwaimena pa kuuba byaketekelwa bulongo. Bino nangwa byonkabyo, bafunjishi batundaikwa kufikizha ino mfunjishilo kupichila mu kupesapesa ne kwingijisha maana akusomba kabiji ne kubikilapo maana akwabo pa byobya byashalapo pa kimye kyo babena kufunjisha.

Joel Kamoko (Mr)

Permanent Secretary- Education Services
Ministry of Education

LUSANCHILO

Uno buuku wa Fomu 1 mu Kikaonde walupulwa na bukwasho bwa bangikazhi baji mu kipamo kitala pa kufunda kabiji ne babuula kwingila mukino kipamo. Nanchi bantu umo umo ne bipamo biimena bevwangilemo ne kubika milanguluko pamo pa byakwingijisha buyuke (Competence Based Curriculum). Onkao mambo, kipamo kitala pa lufunjisho kyapana lusanchilo ku bonsetu bevwangilemo mukupana milangwe yabo ayo yakwashishe mu kunemba uno buuku wa Fomu 1. mu Kikaonde.

Mukupeezhako nasanchila bonse bamingilo ba ku Curriculum Development Centre, abo baingijile na ngovu mukumona amba ma syllabi anembewa ne kupwishiwa bulongo.

Charles K. Ndkala, (Dr)

Director of Curriculum Development

Ministry of Education

Bijimo	Peji
1. Ntendekelo.....	viii
2. Buyuke Bwalamata ku Biñambwanembwa	01
3. Mitundu ya Biñambwanembwa	10
4. Lupusano ne Mwipashisha Biñambwañambwa ne Byanembewa	19
5. Mingilo ya Biñambwañambwa	23
6. Biñambwañambwa	33
7. Misango ya Biñambwañambwa	37

NTENDEKELO

Uno buuku wa Fomu1 mu Kikaonde wanengezhiwa mujishinda ja kukumya, mukukebesha kukwasha bafunjishi kufikizha mfunjishilo bulongo mu ino mfunjilo (Curriculum) ya katataka. Auno buuku wa lutangijilo wanengezhiwa kwesekana na buyuke bwa 2023 Competence Based Curriculum Syllabus. Uno buuku wanembewa mukweseka kukwasha bafunjishi kukonsha kufunjisha nangwa kwa kubuula mabuuku. Kabiji mu uno buuku babikamo byakwingijisha, mingilo, lweseko lwa bafunda kwesekana na kipimo ne nkebelo ya bafunda.

Kipamo kitala pa kufunda kyayukishatu bulongo makatazho ajipo pa lupimpu lwa kutendeka kufunda kwingijisha buyuke bwa (Curriculum wa Competence Baesd). Nkebelo ya kwingijisha Competence Based Curriculum yaleta lupimpu mukuwamishako mfunjishilo. Kabiji uno buuku wamweshwa patooka kwipana kwa kipimo kitala pa lufunjisho mukweseka kukwasha bafunjishi kukonsha kufunjisha bulongo, kupichila mu lutangijilo, mingilo yapaniwa ne lweseko lwaimena pa biketekelo bya buyuke (Competence Based Curriculum). Nangwa byonkabyo, bafunjishi batundaikwa kupesapesa ne kusomba pa kuuba amba bapwishe lukatazho pa kimye kyo bena kufunjisha.

Onkao mambo, mingilo ne lweseko lwapaniwa mukweseka kutundaika kwingila ne kulangluka kwazhika mu bafunda kabiji ne kukwatankanya mfunjilo ya bintu byapusana-pusana pa sukuulu. Bafunjishi batundaikwa kufunjisha kwesekana na nkebelo ya bafunda, kupesapesa, kwingijisha mashinda aitabizhiwa umvwe bekimona amba kyakila mukuwama.

Kuno kupeeze hako kwa mu mfunjishilo kusa kukwashako bafunda kunonkelamo nangwa bafuma mubuzhokoloke bwapusana-pusana.

Nanchi kyamwekana Patoka amba uno buuku usa kukwashako bafunjishi kufunjisha mu ino mfunjilo ya katataka ya kwingijisha buyuke (Competence Based) mu kutundaika bafunda na maana akuyuka ne kwikala na byubilo byawama mu mfunjilo.

BYAKWINGJISHA UNO BUUKU

Mingilo yanengezhiwa mu uno buuku yafwayinwa kufunjishiwa mu temu 1 Fomu 1. Nanchi uno buuku bamwabanya mu bishina bibiji kabiji mu bino bishina muji bibese byapusana-pusana nobe, kutanga, byambo, nchikameno ne nembelo. Mu kunungapotu, uno buuku kechi ke lufunjisho ine. Mufunjishi watundaikwa kunengezha lufunjisho kufuma mu uno buuku saka akyangye kufunjisha. Monai amba mwatolamo mingilo mu bibese byapusana-pusana apa bino mwanemba lufunjisho lwa pajuuba-pajuuba.

Pa kunengezha lufunjisho, monai amba mwasalamo bintu ne mingilo yo musa kufunjisha bafunda mu byaketekelwa kubiwa. Nanchi kimo kimye lufunjisho lwakosha kwikala na byaketekelwa kubiwa kukilapo. Onkao mambo, obewa pamo nobe mufunjishi wafwainwa kumona kibese kibena kukebewa kutaiwapo kimye kyabaya. Kabiji yuka amba mingilo yonse yapanyiwa mu byaketekelwa kubiwa kechi yafwainwa kufunjishiwatu mu lufunjisho lumo ne, bino yafwainwa kufunjishiwa mu mafunjisho aavula.

MASHINDA ASALWA KWINGIJISHA

Kimye kyonse mufunjishi saka akyangye kufunjisha wafwainwa kumona mu syllabus wa fomu 1 ne kumona mashinda obapana akufunjishilamo Litolicha. Kabiji Mufunjishi watundaikwa kwingijisha mashinda apusana-pusana kwesekana na nkebelo ya bafunda.

MUTWE : BUYUKE BWALAMATA KU BIÑAMBWANEMBWA.

Byonse bijimo:

Uno mutwe ubena kutala pa mafunjisho asatu.

- Kulumbulula kyambo kya biñambwanembwa.
- Kusantaula ndumbululo yapusana-pusana ibena kwamba pa biñambwanembwa (Litolicha).
- Kulenga ndumbululo ya kyambo kya biñambwanembwa .

Uno mutwe wanema mambo waanshika kitendekesho kya kumvwisha ne kusanta pa mashinda apusana-pusana akunembelamo ne kuvundumwinamo milangwe yazhika mu bafunda. Kikwabo, uno mutwe washinkamika milangwe ya bafunda kupichila mukuleta buyuke bwa bintu byaitabilwa mu bisho byabo.

Byonse byaketekelwa kubiwa: Milangwe yazhika, kwingijila pamo ne mbulañeno.

Kongola / kalobo:

Muntu umo walengele kikope pa selechi, mu kwabo wanembele kyambo pakipabi bakaili baimbile lwimbo wantanda. Jibumba ja makayo najo jakaile kisela kisekesha kubanteleki. Ñanyi jizhina jafwainwa kupanyiwa ku mingilo yonse yatelaulwa mukano ka jishimikila?

Byambo byanema: Biñambwanembwa , kupimapima, kulumbulula, kwesakanya, kupusanya, kuswisha,biñambwañambwa, byanembewa ne kulenga .

Mutwe-kache: 1

- **Kulumbulula mwatala kyambo kya biñambwanembwa.**

Ntendekelo

- Muluno lufunjisho, bafunda basakusolwelwa na bulumbuluzhi bwapusana-pusana bwa pa kyambo kya biñambwanembwa.

Byaketekelwa kubiwa

- Kulumbulula mwatala kyambo kya biñambwanembwa mwapusanapusana .

Biñambañamba

- Mabuku alufunjisho
- Kipepala pa nembwa bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa
- Kipabi pa kunemba
- Kipongo kya byambo

A. Mwingilo:

Kulumbulula kyambo kya biñambwanembwa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwipuzha mwatala kyambo kya biñambwanembwa.
- Akambizhe bafunda besambepo babiji-babiji.
- Akambezhe bafunda kupana mikumbu yabo.
- Olole mikumbu ya bafunda.
- Abule bafunda amba kyambno kya biñambwanembwa kechi kyapele kwikilumbulula na bulumbuluzhi bumo ine mambo kechi kya shinkamana pa kiintu kimo ine. Nanchi kuji bulumbuluzhi bukwabo byafwainwa kuyukanyikwa.
- Kukambizha bafunda kunemba bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa.

Bafunda bafwainwa:

- Kwisamba mwatala kyambo kya biñambwanembwa.
- Balumbulule mwatala kyambo kya biñambwanembwa.
- Banembe bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa.

Bya kuuba bafunda:

- Kwingijisha byambo byobe, lumbulula mwatala kyambo kya biñambwanembwa ne kupana bifwanyikizho bya mubwikalo bobo.

Bipimo byanyingijilo bya ketekelwa kubiwa mokyafwainwa.

Bulumbuluzhi bwa kyambo kya biñambwanembwa bulumbulwiwe bulongo.

B. MIINGILO.

Kutanchika bulumbuluzhi bwapusana-pusana bwa kyambo kya biñambwanembwa.

Mufunjishi wafwainwa.

- Kwipuzha bafunda kulumbulula mwatala kyambo kya biñambwanembwa
- Kutesha maana ne kuteleka kubibena kwamba bafunda.
- Kulumbulula amba kyambo kya biñambwanembwa kya lumbulula amba miingilo yanembwa nangwa kwambiwa mukulama ne kushilañena maana, milangwe ne bisangajimbwe.
- Avulule bafunda amba kyambo kya biñambwanembwa kechi kyapela kwikilumbulula na bulumbuluzhi bumo ine mambo kechi kya shinkamana pa kintu kimo ine. Nanchi kuji bulumbuluzhi bukwabo bwafwainwa kuyukwa.
- Kwipuzha bafunda beseke kubikapo bulumbuluzhi bukwabo pa bo baumvwa.
- Abule bafunda besambe pa bulumbuluzhi bwapaniwa.
- Akambizhe bafunda kutanchika bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa kupichila mu kunemba.

Bafunda bafwainwa:

- kulumbulula kyambo kya biñambwanembwa
- Kushilañana maana ne milangwe pa kulumbulula kyambo kya biñambwanembwa.
- Kutanga bulumbuluzhi bwa nembwa pa kipepala kya lamikiwa kulutwe yabo ne kwisambapo.
- Mutubipanyi tucheche, batanchike bulumbuluzhi bwa kyambo kya biñambwanembwa.

Bya kuuba bafunda.

Pabino byambo byapanywa (Lufundo,kashinshijilo ne buntangi) keba bulumbuluzhi busatu bwa biñambwanembwa bwapusana-pusana ne kwibwitanchika .

Bipimo byanyingijilo bya ketekelwa kubiwa mo kyafwainwa

Kutanchika kwa bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa kubiwe bulongo.

C.Mwingilo.

Kulondolola bulumbuluzhi bwa pusanapusa pa kyambo kya biñambwanembwa.

- **Mufunjishi wafwainwa:**

- Kukambizha bafunda kutola kipepala kya nembwapo bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa.
- Kubula bafunda kupitulukamo.
- Kumbizha bafunda kutolapo bulumbuluzhi bumo-bumo ne kwibulondolola.

Bafunda bafwainwa:

- kutola kipepala kya nembwapo bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa.
- kupitulukamo.
- kutolapo bulumbuluzhi bumo-bumo ne kwibulondolola.

BYA KUUBA BAFUNDA.

Nemba bulumbuluzhi busatu bwa biñambwanembwa ne kwibulondolola.

Bipimo byanyingijilo bya ketekelwa kubiwa mo kyafwainwa.

Bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwapusanapusa bulondololwe mo kyaila.

LWESEKO.

1 .Kulumbulula kyambo kya biñambwanembwa.

2 .Pabino byambo byapanyiwa (Lufundo,kashinshijilo ne buntangi) keba bulumbuluzhi busatu bwa biñambwanembwa bwapusana-pusana ne kwibwitanchika

3,Nemba bulumbuluzhi busatu bwa biñambwanembwa ne kwibulondolola

Mutwe-kache: 2

Byaketekelwa kubiwa

Bafunda basantaule bulumbuluzhi buji mu kyambo kya Litolicha.

Biñambañamba.

Mabuku Alufunjisho

Kipabi kya kunembapo

A.Mwingilo :

Kupima bulumbuluzhi bwa Kyambo Kya

Mufunjishi

Mufunjishi wafwainwa:

- Abule bafunda amba balumbulule kyambo kya Litolicha mu mashinda apusanapusana.
- Ambile bafunda kutolamo bukwasho ne buneme buji mu bulumbuluzhi bo bapana.
- Akambizhe bafunda kwichocheka pa mikumbu yapanyiwa.
- Ateleke ne kuta mana kubibena kwingila bafunda.
- Asambakanye mikumbu ne kwiyolola.

Bafunda bafwainwa:

- Balumbulule kyambo kya Litolicha mumashinda avula.
- Batolemo lutundaiko ne buneme buji mu bulumbuluzhi bobapana.
- Bechocheke pamikumbu yasolokamo.

Bya kuuba bafunda

1. Mambo ka bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa kyo bwa lumbulwiwa mu mashinda apusana-pusana.
2. Mashinda ka mukwashisha biñambwanembwa mu bwikalo bwa bantu?
3. Lupusano ka luji pakachi ka biñambwanembwa ne nembelotu ikwabo?

B.Mwingilo

Kwesakanya ne kupusanya kwa bulumbuluzhi buji mu kyambo kya biñambwanembwa.

Mufunjishi

Akambizhe bafunda kulumbulula mwaila kyambo kya biñambwanembwa.

Epuzhe bafunda kupusanya byanembewa ne biñambwañambwa.

Atundaike bafunda kulumbulula nswañenyo iji mu byanembewa ne biñambwañambwa.

Bafunda bafwainwa:

- Batelaulepo bulumbuluzhi bumo bobayuka.
- Batongole bintu bipasha mu bulumbuluzhi bwa panyiwa.
- Akambizhe bafunda besambe pa lupusano lujimo.

Bafunda bafwainwa:

- Batelaulepo bulumbuluzhi bumo bobayuka.
- Batongole bintu bipasha mu bulumbuluzhi bwa panyiwa.
- Besambe pa lupusano lujimo

Bya kuuba bafunda:

1. Ntelaula bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwapusanapusana.
2. Tongola bintu bipasha mu bulumbuluzhi bonse bwapanyiwa.
3. Isambai ne kwamba lupusano lwatanwamo.

C.Mwingilo

Buwame ne butame buji mu bulumbuluzhi bwa kyambo kya biñambwanembwa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Anengezhe bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwa kwingijisha mu uno mwingilo.
- Anembe buno bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa ne kwibumweshwa ku bafunda.
- Ipuzha bafunda umvwe bakonsha kumonamo buwame ne butame mu bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa.
- Ambila bafunda besambe pa bulumbuluzhi bukwabo bwakonsha kupanyiwa.

Bafunda bafwainwa:

- Banengezhe bulumbuluzhi buji mu biñambwanembwa bwa kwingijisha mu uno mwingilo.
- Ipuzha bafunda umvwe bakonsha kumonamo buwame ne butame mu bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa..
- Besambe pa bulumbuluzhi bukwabo bwakonsha kupanyiwa.

Byakuba bafunda.

1. Batolemo buwame bwa bulumbuluzhi
2. Besambe ne kwamba pa butame buji mu bulumbuluzhi bwa

Byaketekelwa kubiwa

- Kupima bulumbuluzhi bwaingijiwe mokyafwainwa.
- Kupashanya ne kupusanya kwa bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa. kwafikizhiwe.
- Buwame ne butame bwa bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa. biñambwanembwa. bwisambiwepo bulongo.

Lweseko

- Nsantaula bulumbuluzhi bwapusana-pusana bwa biñambwanembwa..

- Telaule mwipashisha bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa ne mo bwa pusena.

Mutwe-kache 3:

Kulenga bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa.

Ntendekelo

Mu uno mutwe bafunda baketekelwa kulenga bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa.

Biketekelo :

- Kulenga bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwa kyabo-kyabo.

Binñambañamba

- Bikachi bya pa kunemba mwingilo, mabuku, mivungilo

A. Mwingilo :

Kulenga bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa.

Mufunjishi

- Ekajike bafunda mubipanyi
- Apane mukambizho ku bafunda amba kupichila mukwingijila pamo, balenge ne kulumbulula kyambo kya biñambwanembwa kya kyabo-kyabo.
- Apane tubikachi twa ku nembapo
- Apituluke mumikumbu yabanyike ne kwisambila pamo

Bafunda

- Bekale mu bipanyi
- Balenge ne kulumbulula kyambo kya biñambwanembwa kya kyabo-kyabo.
- Bapane mikumbu yabo

B. Mwingilo

Kuswisha bulumbuluzhi bwa pa kyambo kya biñambwanembwa

Mufunjishi

- Lenga bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwa kyobe-kyobe
- Ambila banyike bapitulukemo
- Leka bafunda besambe pa kyalengela kwikala ne kuswisha buno bulumbuluzhi.

Bafunda

- Lenga bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwa kyobe-kyobe
- Besambe ne kuswisha bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwa pusana-pusana.

Bya kuuba bafunda

Nemba bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa mu mashinda asatu.

Bipimo bya nyingijilo byaketekelwa kubiwa:

Kuswisha bulumbuluzhi bwa pa kyambo kya biñambwanembwa kubiwe mo kyafwainwa.

Lweseko

1. Ntelaula bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwa pusanapusana.
2. Tongola bintu bipasha mu bulumbuluzhi bonse bwapanyiwa.
3. Nemba lupusano

Ngipipishilo:

Luno lufunjisho lwaimena pa kutwezha bafunda milanguluko yazhika pa kwamba amba balenge ne kuswisha bulumbuluzhi.

MUTWE : MITUNDU YA BIÑAMBWANEMBWA.

Byonse bijimo: Uno mutwe ubena kutala pa mafunjisho abiji.

- Biñambwañambwa (Olo Litolicha) .
- Byanembewa (Litolicha yanembewa).
- Uno mutwe wanema mambo usakukwashako bafunda:
kuyuka kitemwa kyabo ne bisemwa bya bantu bakwabo.
Kulanguluka bukiji ne kusenda bijikila byabo mwafwainwa.
Kulupula milanguluko yabo kwakubula moyo.

Byonse byaketekelwa kubiwa.

Milangwe yazhika

- Kumvwisha kwa bya nembwa ne bya ambiwa.
- Kupana milangwe yabo pa kintu.
- Kupashañanya ne kupusanya bintu.

Kwingijila Pamo.

- Kukwantankanya pa kusebeza mwingilo.

Mbulañeno

- Kupana ne kutambula milanguluko.

Kongola

Wakitwalwapo kala ku byalo bingi na mambotu a kutanga byanembewa mu mabuku?
Mumvwa byepi panyuma ya kuteleka ku nsansawilo?

Byambo byanema

Biñambwanembwa

Biñambwaiñambwa

Byanembwa

Nsansawilo

Makayokayo, Mpito, Ponda bwami
Ponda bobbe

Mutwe-kache 1

Biñambwañambwa (Oloo Litolicha)

Ntendekelo

- Muluno lufunjisho bafunda:
 - Balumbulule biñambwañambwa byapusana-pusana ne byanembwa byapusana-pusana.
 - Basalepo biñambwañambwa.
 - Babanye misango ya biñambwañambwa.
 - Batanchike ne kulondolola bishina bya biñambwañambwa
 - Balondolole biñambwañambwa byapusana-pusana

Byaketekelwa kubiwa

Bafunda bafwainwa:

- Kulumbulula biñambwañambwa byapusana-pusana ne byanembwa byapusanapusana.
- Kusalapo biñambwañambwa.
- Kwabanya misango ya biñambwañambwa.
- Kutanchika ne kulondolola bishina bya biñambwañambwa.
- Kulondolola biñambwañambwa byapusana-pusana.

Biñambañamba bya bafunda.

- Mabuku alufunjisho
- Waileshi
- Lamy

A.Mwingilo.

Kulumbulula biñambwañambwa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwipuzha bafunda kulumbulula mwatala kyambo kya biñambwañambwa.
- Akokwezhe biñambwañamba byakufunjilako.
- Akambizhe bafunda kwingijisha biñambwañamba byoakokwezha.
- Epuzhe bafunda kulumbulula byobafunda ku biñambwañambwa.

Bya kuuba bafunda:

Bafunda bafwainwa:

- Kulumbulula mwatala kyambo kya biñambwañambwa.
- Kwingijisha biñambwañamba byakokwezha mufunjishi.
- Balumbulule byobafunda ku biñambwañambwa.

Bipimo bya nyingijilo yaketekelwa kubiwa.

Mingilo ya biñambwañambwa itachikiwe bulongo.

MWINGILO WA BAFUNDA.

1,Lumbulula bina;mbwan;ambwa mu byambo byobe.

2.Lenge kishimpi kifunjishi lufunjisho lwa nema.

3. Mambo ka byoulangulukila amba biñambwañambwa bya nemene saba

kyangye kwingijisha biñambwanembwa pa kunembe.

B.Mwingilo.

- **Kusala biñambwañambwa (Olo Litolicha)**

Mufunjishi wafwainwa:

Anengezhe biñambwañamba byapusana-pusana byalamata ku biñambwañambwa.

Akambizhe bafunda kusobololamo biñambwañambwa byatala ku biñambwañambwa.
Epuzhe bafunda kutelaula biñambwañambwa.

Bya kuuba bafunda:

Bafunda bafwainwa:

Kusobololamo biñambwañambwa byatala ku biñambwañambwa.

Kutelaula biñambwañambwa.

Mwingilo wa bafunda.

1.Bafunda ba londolole mingilo ya biñambwañambwa.

2.Bafunda baye nakupesa-pesa mingilo ya biñambwañambwa kukebelapo pa byobafunda.

Bipimo byanyingijilo byaketekelwa kubiwa.

Mingilo ya biñambwañambwa ilondololwe bulongo.

C.MWINGILO.

Kwabanya misango ya biñambwañambwa

Mufunjishi wafwainwa:

Akambizhe bafunda babanye misango ya biñambwañambwa

Epuzhe bafunda kuchocheka pa musango umo-umo wa biñambwañambwa byo ba abanya.

Byakuba bafunda:

Bafunda bafwainwa:

Kwabanya misango ya biñambwañambwa

Kuchocheka pa musango umo-umo wa biñambwañambwa byo ba abanya.

Mwingilo wa kuuba bafunda.

1.Bafunda batolemo bishina mu mingilo ya biñambwañambwa ya

londololwa.

2.Bafunda ba nembe ne kwitabizha mingilo ya biñambwañambwa.

Bipimo byanyingijilo byaketekelwa kubiwa.

Kwitabizha mingilo ya biñambwañambwa kubiwe bulongo.

D.Mwingilo.

Kutanchika ne kulondolola buyuke bwa biñambwañambwa

Mufunjishi wafwainwa:

- Kukambizha bafunda kwisamba pa buyuke (biyukilo) byakuyukilako biñambwañambwa.
- Kusopa bibena kwisamba Kukambizha bafunda Olole mikumbu ya panyiwa

Bafunda bafwainwa:

- Besambe pa buyuke (biyukilo) byakuyukilako biñambwañambwa.
- Bapane mikumbu yafwainwa.

Bya kuuba bafunda:

- 1.Lumbulula kyambo kya biñambwañambwa.
- 2.Tongola buyuke bwa biñambwañambwa busatu ne kupana bifwanyikizho.
3. Nemba kilengela bijiji kwingijisha nyimbo.

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa

Kutanchika ne kulumbulula kubiwe mo kyafwainwa

E. Mwingilo

Kulumbulula kyambo kya biñambwañambwa

Mufunjishi wafwainwa:

- Avulule bafunda amba biñambwañambwa ke kintu kimo kyalamata ku bintu byavula. Onkao mambo kechi kuji bulumbuluzhi bumo ine.
- Epuzhe bafunda balumbulule mwatala kyambo kya biñambwañambwa

Bafunda bafwainwa:

- Bayuke amba biñambwañambwa ke kintu kimo kyalamata ku bintu byavula. Onkao mambo kechi kuji bulumbuluzhi bumo ine.
- Balumbulule mwatala kyambo kya biñambwañambwa

Bya kuuba bafunda.

Nemba bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa byafikilamo kwesakanya nabyo bafunda ne kumvwisha.

Bipimo byanyingijilo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa.

Biñambwañambwa bilondololwe mo kyafwainwa

Lweseko

- Mwaila milanguluko yabo, bafunda balumbulule kyambo kya biñambwanembwa
- Balondolole bulumbuluzhi bwa biñambwanembwa bwa pusanapusana

Mutwe-kache 2: Byanembewa.

- **Byonse bijimo:**

Byanembewa ke byobya byonse byanembewa mu mabuku biju nobe ponda bobo, ponda bwami, bipepala binemba batapatwambo, mivungilo, bipongo bya byambo ne mashimikila a mu mabuku. Bafunda baketekelwa kulumbulula, kusalapo, kwabanya, kutanchika ne kulumbulula apa bino ne kulondolola.

- **Byaketekelwa kubiwa:**

Lumvwañano, Milanguluko yazhika ne Milanguluko ya kusobololo.

Biñambañamba bya lufundo:

- Mabuku a ponda bobo, ponda bwami, mivungilo, ya lufunjisho ne baibolo.

A.Mwingilo.

Kulumbulula byanembewa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwipuzha bafunda kulumbulula mwatala kyambo kya biñambwañembwa
- Akokwezhe biñambañamba byakufunjilako
- Akambizhe bafunda kwingijisha biñambañamba byoakokwezha.
- Epuzhe bafunda kulumbulula byo bafunda ku biñambwañembwa.

Bya kuuba bafunda:

Balumbulula mwatala kyambo kya biñambwanembwa.

- Balumbulule mwatala kyambo kya biñambwanembwa
- Bengijisha biñambañamba bya kokwezha mufunjishi.
- Balumbulule byobafunda ku biñambwanembwa,

Byaketekelwa kubiwa.

- Kulumbulula kyambo kya biñambwanembwa kubiwe mo kyafwainwa.

B. Mwingilo

- **Kusala byanembewa**

Mufunjishi wafwainwa:

Anengezhe biñambañamba byapusanapusana byalamata ku biñambwanembwa.

Akambizhe bafunda kusobololamo biñambwanembwa byatala ku biñambwanembwa.

Epuzhe bafunda kutelaula biñambwanembwa.

Bya kuuba bafunda:

Kusobololamo biñambwanembwa byatala ku biñambwañambwa .

Kutelaula biñambwanembwa.

Bipimo bya ketekelwa kubiwa mo kyafwainwa

- Kusala biñambwanembwa kubiwe mo kyafwainwa

C. MWINGILO

Kwabanya misango ya biñambwanembwa.

Mufunjishi:

Akambizhe bafunda babanye misango ya biñambwanembwa

Epuzhe bafunda kuchocheka pa musango umo-umo wa biñambwanembwa byo ba abanya.

Bafunda

Babanye misango ya biñambwanembwa

Bachocheka pa musango umo-umo wa biñambwanembwa byo ba

Bya kuuba bafunda wafwainwa:

1. Nemba wabanye misango ya biñambwanembwa.
2. Chocheka pa musango umo-umo biñambwanembwa.

D. Mwingilo

Kutanchika ne kulondolola buyuke bwa biñambwanembwa

Mufunjishi wafwainwa

- Kukambizha bafunda kwisamba pa buyuke (biyukilo) byakuyukilako biñambwanembwa.
- Kusopa bibena kwisamba bafunda

- Olole mikumbu ya panyiwa.

Bafunda Bafwainwa

- Kwisamba pa buyuke (biyukilo) byakuyukilako biñambwanembwa.
- Kutolamo lubaji mu misambo
- Bapane mikumbu yafikilamo

E.Mwingilo

Kulondolola byanembewa

Mufunjishi:

- Abule bafunda amba balumbulule kyambo kya byanembewa mu mashinda avula.
 - Ambile bafunda kutolamo bukwasho ne buneme buji mu bulumbuluzhi bo bapana.
 - Kambizha bafunda kwichocheka pa mikumbu yapanwa.
 - Teleka ne kuta mana kubibena kwingila bafunda.
 - Sambakanya mikumbu ne kwiyolola.

Bafunda

- Balumbulule kyambo kya byanembewa mumashinda avula.
- Batolemo lutundaiko ne buneme buji mu bulumbuluzhi bo bapana.
- Bechocheke pamikumbu yasolokamo.

Bya kuuba bafunda

1. Nemba nsansawilo ne kwiyamba

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyawfwainwa

Kulondolola byanembewa kubiwe mo kyawfwainwa.

Lweseko

1. Lumbulula mwatala kyambo kya biñambwanembwa

2. Lumbulula byo wafunda ku biñambwanembwa.

Ngipipishilo

- Luno lufunjisho lwakwashako bafunda kuyuka bya kwingijisha biñambwanembwa.

Mutwe-kache:3 Lupusano ne Mwipashisha biñambwañambwa ne byanembewa.

Byonse bijimo

Uno mutwe ubena kutala pa lufunjisho lumu.

Lupusano ne Mwipashish biñambwañambwa ne byanembewa. Uno mutwe wanema bingi mambo wafwainwa kukwasha bafunda kuyuka lupusano ne mwipashisha biñambwañambwa ne byanembewa. Pakuba bino bafunda bakatakaika buneme buji mu mingilo ya biñambwañambwa ne byanembewa.

Byonse byaketekelwa: Ndangulukilo yazhika, ndangulukila ya kusobolola ne lumvwañano .

Kongola/kalobo

Akitalai! Kwikala mu kyalo mwabula byanembewa mu mabuku nangwa kwaikalatu byanembewa byonkatu kwakubula wakushimikizha mashimikila ? Bino byonse kechi byafikilamo ine. Ke byoibyo nyi ?

Byambo byanema: Bishimi, bichomeko, nsansawilo, biñambwañambwa, mivungilo, Baibolo, waileshi ne lanya.

Ntendendekelo

Luno lufunjisho lwalabisha bafunda meso akuyuka lupusano ne mwipashisha biñambwañambwa ne byanembewa. Ano moba bafunda bavula batesha michima yabo mu kutanga byanembewa mu mabuku kukila kuteleka ku biñambwañambwa. Luno lufunjisho lwakwashako bafunda kuteshako michima yabo ku kuteleka ku bishimi, kwisamba pa bichoneko ne bikwabotu bintu byalamata ku biñambwañambwa. Pakuba bino, bafunda bakatakaika mingilo ya byanembewa ne biñambwañambwa mu bwikalo bwabo.

Byaketekelwa kubiwa

- Kutanchika mwipashisha biñambwañambwa ne byanembewa.
- Kutanchika lupusano luji pakachi ka biñambwañambwa ne byanembewa.
- Kutakaika buneme buji mu biñambwañambwa ne byanembewa.

Biñambañamba : Mabuku a lufunjisho, waileshi, kompyuta ne lamy.

A. Mwingilo:

Kutanchika Mwipashisha biñambwañambwa ne byanembewa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwabanya bafunda mu tubipanyi tucheche.
- Kwipuzha bafunda umvwe bachomekapo kala bichoneko, bashimikilapo kala bishimi nangwa kwambapo kala nsansawilo.
- Kukambizha bafunda kulumbulula mwatala kyambo kya ‘biñambwañambwa’
- Kuswisha bafunda kutelaula bifwanyikizho bya biñambwañambwa .
- Kwipuzha bafunda kutelaula mitundu ya mabuku obatangapo kala. Kya kumwenako: Mabuku mwanembewa byambo bya Lesa apa bino ne mabuku mwanembewa mpito ya bwikalo bwa muntu(ponda bobo ne ponda bwami).
- Kutundaika bafunda kulumbulula mwatala kyambo kya ‘byanembewa’
- Kwipuzha bafunda kutelaula bifwanyikizho byanembewa.
- Kukambizha bafunda Kutanchika Mwipashisha biñambwañambwa ne byanembewa.
- Kumwesha biñambañamba ku babena kufunda.

Byakuuba bafunda

Mu tubipanyi tucheche bafunda bafwainwa:

- Kulumbulula mwatala kyambo kya ‘biñambwañambwa’ .
- Kutelaula mutundu wa mabuku obatangapo kala. Kya kumwenako: Mabuku mwanembewa byambo bya Lesa apa bino ne mabuku mwanembewa mpito ya bwikalo.
- Kulumbulula mwatala kyambo kya ‘byanembewa’
- Kutelaula bifwanyikizho bya byanembewa.

- Kutanchika Mwipashisha biñambwañambwa ne byanembewa.

Mwingilo wa kuuba bafunda

- 1) Telaulapo mashinda atanu motufunjila biñambwañambwa
- 2) Nemba mashinda asatu mwipashisha Biñambwañambwa ne byanembewa.

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa

- Kutanchika kwa Mwipashisha biñambwañambwa kubiwe mo kyafwainwa.

B. Mwingilo:

Kutanchika lupusano luji pakachi ka biñambwañambwa ne byanembewa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwabanya bafunda mu tu bipanyi tucheche.
- Kwipuzha bafunda umvwe bachomekapo kala bichoneko, bashimikilapo kala bishimi nangwa kwambapo kala nsansawilo.
- Kukambizha bafunda kulumbulula mwatala kyambo kya ‘biñambwañambwa’.
- Kuswisha bafunda kutelaula bifwanyikizho bya biñambwañambwa .
- Kwipuzha bafunda kutelaula mitundu ya mabuku obatangapo kala. Kyakumwenako: Mabuku mwanembewa byambo bya Lesa apa bino ne mabuku mwanembewa mpito ya bwikalo bwa muntu (ponda bobbe ne ponda bwami).
- Kutundaika bafunda kulumbulula mwatala kyambo kya ‘byanembewa’
- Kwipuzha bafunda kutelaula bifwanyikizho bya byanembewa.
- Kukambizha bafunda Kutanchika lupusano luji pakachi ka biñambwañambwa ne byanembewa.
- Kumwesha biñambañamba ku babena kufunda.

Byakuuba bafunda

- Mutubipanyi tucheche bafunda bafwainwa:
- Kulumbulula mwatala kyambo kya ‘biñambwañambwa’.

- Kutelaula mutundu wa mabuku obatangapo kala. Kya kumwenako: Mabuku mwanembewa byambo bya Lesa apa bino ne mabuku mwanembewa mpito ya bwikalo.
- Kulumbulula mwatala kyambo kya ‘byanembewa’
- Kutelaula bifwanyikizho bya byanembewa.
- Kutanchika lupusano luji pakachi ka biñambwañambwane byanembewa.

Mwingilo wa kuuba

- 1) Lupusano ka luji pakachi ka Biñambwañambwa ne byanembewa? Nemba mashinda atanu.
- 2) Lupusano ka luji mu ino ñambilo?
 - i) Ponda bwami ne ponda bobbe
 - ii) Mabuku mwanembwa mpito ne mabuku mwanembwa mashimikila akusomba

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa

- Kutanchika lupusano luji pakachi ka biñambwañambwa ne byanembewa kubiwe mo kyafwainwa.

C. Mwingilo:

Kutakaika buneme buji mu biñambwañambwa ne byanembewa.

Mufunjishi wafwainwa

- Kukambizha bafunda kutelaula banembi ba mabuku mwanembewa mashimikila a mu Kikaonde.
- Kwipuzha bafunda kutelaula buneme bwa kuteleka ku bishimpi, bichomeko ne kutanga byanembewa mu mabuku.
- Kuswisha bafunda kupana mikumbu yabo.
- Kuwamisha mikumbu yapanyiwa

Bya kuuba bafunda

Bafunda bafwainwa:

- Kutelaula banembi ba mabuku mwanembewa mashimikila a mu Kikaonde.

- Kutelaula buneme bwa kuteleka ku bishimi, bishimpi, bichomeko ne kutanga byanembewa mu mabuku
- Kupana mikumbu yabo

Mwingilo wa kuuba

- 1) Mwaila milanguluko yobe, lumbulula buneme buji mu biñambwañambwa. Nemba mashinda atanu.
- 2) Bafunda bashimikile bishimi bipibipi bibiji.

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa :

Kutanchika mingilo ya biñambwañambwa kubiwe mo kyafwainwa.

Lweseko

Lumbulula buneme buji mu:

- i) Luteleka ku bishimpi. Nemba bishite bisantu.
- ii) Byanembwa. Nemba bishite bitanu.

Ngipipishilo.

Luno lufunjisho lwakwashako bafunda kutakaika lupusano luji pakachi ka biñambwañambwa ne byanembewa.

Mutwe: Mingilo ya biñambwanembwa

Byonse bijimo:

Uno mutwe muji mafunjisho abiji:

- Biñambwañambwa
- Byanembewa

Uno mutwe ubena kusolwela bafunda mingilo ya biñambwañambwa ne ya byanembewa .

Wasolola bukwashe bupanwa mubijiji bya bantu kufuma ku nkulo imo ne kuya ku ikwabo.

Byaketekelwa kubiwa: Lumvwañano, ndangulukilo yazhika, kwingijila pamo ne ndangulukilo ya kusobolola bumanya.

Kongola

Kyakukumya, muntu wasemekwa mu kisemi ne mukoka uji nanji kabiji wafunda ne na byete bya peulu bino kechi wikipuka kisho ,mukoka ne kumuzhi koafuma ine . Auno muntu walumbulukanyi?

Byambo byanema: nkulo,byete,bijiji, nyaunda, mu mande, lumwengemwenge,luntunanwa nsansawilo, kabulwetekwa milanguluko, bangikazhi, bakubushiya ne byete.

Mutwe-kache: Biñambwañambwa

Ntendekekelo

Biñambwañambwa ke lufunjisho lwa byambo bya ambiwatu mukanwa kwa kubulwa kunembwapo paji ponse ine. Bya ambiwa kupichila mu bishimi bya kushimikizhatu, mu nyimbo, bishimpi, bichomeko ne bikwabotu mobyafwainwa kwinginjishiwa mu mashinda apusana- pusana kufuma ku nkulo imo ne kuya ku ikwabo.

Byaketekelwa Kubiwa

- Kutanchika mingilo ya biñambwañambwa
- Kulondolola mingilo ya biñambwañambwa
- Kwitabizha mingilo ya biñambwañambwa
- Kulondolola bingila biñambwañambwa mu kupwisha makatazho abintu bitulamata (mazhikakanwa, lupimpu lwa lubesha, busulu)

Biñambañamba: Kikope kya kisankanyi, Mali, mabuku mwanembewa busulu ne tuyukanyikisho twa busulu.

A.Mwingilo:

Kutanchika mingilo ya biñambwañambwa .

Mufunjishi wafwainwa:

- Kukambizha bafunda kutanchika mingilo ya biñambwañambwa.
- Kupitañana ne kumona amba bafunda bonse batolamo lubanji mu kutanchika mingilo ya biñambwañambwa.
- Kutundaika bafunda kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.
- Olole mikumbu yapana bafunda.

Bafunda bafwainwa:

- Kutanchika mingilo ya biñambwañambwa.
- Kutolamo lubanji mu kutanchika mingilo ya biñambwañambwa.
- Kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.

Mwingilo wa kuba:

1. Biñambwañambwa bingila mingilo yavula bingi. Nembapo mingilo itanu .
2. Lumbulula mingilo ya biñambwañambwa yatala ku:
 - i. Kisangajimbwe.
 - ii. Lufunjisho lwa mu bwikalo bwa bantu.

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa :

Kutanchika mingilo ya biñambwañambwa kubiwe mo kyafwainwa.

B. Mwingilo.

Kulondolula mingilo ya biñambwañambwa .

Mufunjishi wafwainwa:

- Kutundaika bafunda kuvuluka mingilo ya biñambwañambwa yo batanchikile.
- Kukambizha bafunda kulondolola mingilo ya biñambwañambwa.

- Kupitañana ne kumona amba bafunda bonse batolamo lubanji mu kulondolola mingilo ya biñambwañambwa.
- Kukambizha bafunda kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.
- Olole mikumbu yapana bafunda.

Byakuuba bafunda.

- Kuvuluka mingilo ya biñambwañambwa yo batanchikile.
- Kulondolola mingilo ya biñambwañambwa.
- Kutolamo lubaji mu kulondolola mingilo ya biñambwañambwa.
- Kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.

Mwingilo wa kuuba

- 1) Nemba ulondolola mingilo ya biñambwañambwa

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa :

- Kulondolola mingilo ya biñambwañambwa kubiwe mokyafwainwa.

C.Mwingilo:

Kwitabizha mingilo ya biñambwañambwa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwipuzha bafunda kutelaula mingilo ya biñambwañambwa yo bafunjile
- Kukambizha bafunda kuchocheka pa kwitabizha mingilo ya biñambwañambwa
- Kutundaika bafunda bapane mikumbu panyuma ya kuchocheka pa kwitabizha mingilo
- Kolola mikunmbu yapana bafunda

Bafunda bafwainwa:

- Kutelaula mingilo ya biñambwañambwa yo bafunjile
- Kuchocheka pa kwitabizha mingilo ya biñambwañambwa

- Kupana mikumbu panyuma ya kuchocheka pa kwitabizha mingilo

Mwingilo wa kuuba bafunda:

- 1) Nemba bishinte bitanu witabizhe mingilo ya biñambwañambwa

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa :

- Kwitabizha mingilo ya biñambwañambwa kubiwe mo kyafwainwa.

D.Mwingilo:

Kulondolola bingila biñambwañambwa

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwipuzha bafunda kutelaula bintu bileta makatazho
- Kunemba byonse byatelaulwa pa kipabi kya mufunjishi
- Kukambizha bafunda basobololemo makatazho anyengamina bantu
- Kutundaika bafunda kulondolola bingila biñambwañambwa mu kupwisha makatazho etunyeñamina

Bafunda bafwainwa:

- Kutelaula bintu bileta makatazho
- Kusobololemo makatazho anyengamina bantu
- Kulondolola bingila biñambwañambwa mu kupwisha makatazho etunyeñamina

Mwingilo wa kuuba bafunda:

- 1) Nembapo, jishinda jimo mwafwainwa kupwishisha ano makatazho:

- i) Mazhikakanwa
- ii) Lupimpu lwa lubesha

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa :

- Kulondolola bingila biñambwañambwa kubiwe mo kyafwainwa.

Lweseko

Makayokayo abena kufunjisha mazhikakanwa, busulu, lupimpu lwa lubesha ne bukamfuntumfuntu. Bafunda bakaye:

1.2 Mutwe-kache : Byanembewa

Ntendendekelo

Byanembwa ke lufunjisho lwatala ku byobya byanembewa mu mabuku. Kyakumwenako ke byo bino: Baibolo, Mpito, ponda bwami, ponda bobo ne bintu bikwabotu.

Byaketekelwa Kubiwa

- Kutanchika mingilo ya byanembewa
- Kulondolola mingilo ya byanembewa
- Kwitabizha mingilo ya byanembewa
- Kulondolola bingila byanembewa mu kupwisha makatazho a bintu bitulamata (mazhikakanwa, lupimpu lwa lubesha, busulu)
- Kulondolola bingila byanembewa mu kukasulula maana a bantu

Biñambañamba : Kikope kya kisankanyi, mali, mabuku mwanembewa busulu ne tuyukanyikisho twa busulu.

A. Mwingilo:

Kutanchika mingilo ya byanembewa

Mufunjishi

Mufunjishi wafwainwa:

- Kukambizha bafunda kutanchika mingilo ya byanembewa.
- Kupitañana ne kumona amba bafunda bonse batolamo lubanji mu kutanchika mingilo ya byanembewa.
- Kutundaika bafunda kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.
- Olole mikumbu yapana bafunda.

Bafunda bafwainwa:

- kutanchika mingilo ya byanembewa.

- Batolamo lubanji mu kutanchika mingilo ya byanembwa.
- kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.
- Bolole mikumbu yapana bafunda.

Byakuuba bafunda

- chika mingilo ya byanembwa.
- Kutolamo lubanji mu kutanchika mingilo ya byanembewa.
- Kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.

Mwingilo wa kuba:

1. Byanembewa bingila mingilo yavula bingi. Nembapo mingilo itanu .

2. Lumbulula mingilo ya byanembewa yatala ku:

- i) Kisangajimbwe
- ii) Lufunjisho lwa mu bwikalo bwa bantu

B.Mwingilo :

Kulondolola mingilo ya byanembewa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Kutundaika bafunda kuvuluka mingilo ya byanembewa yo batanchikile.
- Kukambizhe bafunda kulondolola mingilo ya byanembewa.
- Kupitañana ne kumona amba bafunda bonse batolamo lubanji mu kulondolola mingilo ya biñambwañambwa.
- Kukambizha bafunda kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.
- Olole mikumbu yapana bafunda.

Byakuuba bafunda

Bafunda bafwainwa

- Kuvuluka mingilo ya byanembewa yobatanchikile.
- Kulondolola mingilo ya byanembewa.
- Kutolamo lubaji mu kulondolola mingilo ya byanembewa.
- Kwimana kulutwe ne kwamba mikumbu yabo kupichila mu banembeshi ba tubipanyi.

Mwingilo wa kuuba

Nemba ulondolole mingilo ya byanembewa.

Bipimo byaketekelwa byubiwe mo kyafwainwa :

- Kulondolola mingilo ya byanembewa kubiwe mo kyafwainwa.

C.Mwingilo:

Kwitabizha mingilo ya byanembewa.

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwipuzha bafunda kutelaula mingilo ya byanembewa yo bafunjile
- Kukambizha bafunda kuchocheka pa kwitabizha mingilo ya byanembewa
- Kutundaika bafunda bapane mikumbu panyuma ya kuchocheka pa kwitabizha mingilo
- Kolola mikumbu yapana bafunda

- **Bafunda bafwainwa:**

- Kutelaula mingilo ya byanembewa yo bafunjile
- Kuchocheka pa kwitabizha mingilo ya byanembewa
- Kupana mikumbu panyuma ya kuchocheka pa kwitabizha mingilo

Mwingilo wa kuuba bafunda:

Nemba bishinte bitanu witabizhe mingilo ya byanembewa.

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa :

- Kwitabizha mingilo ya byanembewa kubiwe mokyafwainwa.

D.Mwingilo:

Kulondolola bingila byanembewa

Mufunjishi wafwainwa:

- Kwipuzha bafunda kutelaula bintu bileta makatazho
- Kunemba byonse byatelaulwa pa kipabi kya mufunjishi
- Kukambizha bafunda basobololemo makatazho anyengamina bantu
- Kutundaika bafunda kulondolola bingila biñambwañambwa mu kupwisha makatazho etunyeñamina

Bafunda bafwainwa:

- Kutelaula bintu bileta makatazho
- Kusobololamo makatazho anyengamina bantu
- Kulondolola bingila biñambwañambwa mu kupwisha makatazho etunyeñamina

Mwingilo wa kuuba bafunda:

Nembapo, jishinda jimo mwafwainwa kupwishisha ano makatazho:

- A) Mazhikakanwa
- B) Lupimpu lwa lubesha

Bipimo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa :

- **Kulondolola bingila biñambwañambwa kubiwe mo kyafwainwa.**

E.Mwingilo

Mufunjishi wafwainwa:

- Epuzhe bafunda mwatala kyambo kya kabulweteka mulanguluko.
- Akambizhe bafunda kunemba mu mutundu wabo pakuba amba kimweshe amba mitundu yabo yanema kya kumwenako **ba Lama Kitungu** banemba buuku mu mulaka wabo.

- Abike bafunda mu bipanyi.
- Ambile bafunda basalepo byanembewa pa kushinda milanguluko ya bakubushiya.
- Epuzhe bafunda mwatala kyambo kya kabulweteka mulanguluko.
- Akambizhe bafunda kunemba mu mutundu wabo pakuba amba kimweshe amba mitundu yabo yanema kya kumwenako **ba Lama Kitungu** banemba buuku mu mulaka wabo.
- Abike bafunda mu bipanyi.
- Ambile bafunda basalepo byanembewa pakushinda milanguluko ya bakubushiya.

Bafunda bafwainwa:

- Kulumbulula kyambo kya kabulweteka mulanguluko.
- Kunemba mu mutundu wabo pakuba amba kimweshe amba mitundu yabo yanema kya kumwenako **ba Lama Kitungu** banemba buuku mu mulaka wabo.
- Bafunda bekale mu bipanyi.
- Basalepo byanembewa pakushinda milanguluko ya bakubushiya.
- Balumbulule mwatala kyambo kya kabulweteka mulanguluko.
- Banembe mu mutundu wabo pakuba amba kimweshe amba mitundu yabo yanema kya kumwenako ba lama kitungu banemba buuku mu mulaka wabo.
- Basalepo byanembewa pakushinda milanguluko ya bakubushiya

Bimpimo byaketekelwa.

- Kulondolola bingila byanembewa mu kukasulula milanguluko ya bantu kubibwe bulongo

Lweseko.

1.Nemba kana kine nangwa bubela.

- i. Byanembewa mu mulaka wa kina Afilika bikwasheko bantu kunemeka bya kisho ne kitemwa kyabo.
- ii. Buneme ka buji mu kutanga byanembewa bya amba pa bya kisho ne mpito yetu.

2.Luno lufunjisho lwakwashako bafunda Kulondolola bingila byanembewa.

3.Luno lufunjisho lwa kwashako bafunda Kulondolola bingila byanembewa mu kukasulula milanguluko ya bantu .

4.Lumbulula mwingilo wa biñambwañambwa byo bikwasha kulama kisho ne mulaka.

5.Lumbulula mashinda mutundaikilwa busulu kupichila mu biñambwañambwa.

NGIPIPIHILO

Luno lufunjisho lwakwashako bafunda:

- Kulumbulula mingilo ya biñambwañambwa.
- Kulondolola mingilo ya biñambwañambwa.
- Kwitabizha mingilo ya biñambwañambwa.
- Kulondolola bingila biñambwañambwa. Mukukupwisha makatazho a bintu bitulamata (mazhikakanwa, lupimpu lwa lubesha, busulu).

MUTWE : Biñambwañambwa.

Mutwe Kache 1: Lufumwa lwa lamata ku mwingilo wa bulumbuluzhi bwa kisho ne kisémbwa.

Byonse Bijimo: Lufumwa lwa lamata ku mwingilo wa bulumbuluke bwa kisho bwa

lamata ku kishakulu,lwitabilo, kisho,byanemekwa na bya mpito byolola jishimikila,nsansawilo, nangwa makayokayo. Bino bilengela bankaizhi bishina ne masabwakya mu biñambwanembwa,

Byonse Bya Ketekelwa: Lumvwañano, kukwatankana, ndangulukilo yazhika, ndangulukilo ya kusobolola,

KALOBO.

Langulukapo pa jishimikila jo watemwlsha. Lufunjisho ka luji mukisho nangwa lwa lamata ku mwingilo wa bulumbuluke lwa jishimikila lukwasha kuyuka kilengela bankaizhi kubila mu jojo jishinda,

BYAMBO BYANEMA.

Nyimbo lufumwa,mpito,lwitabilo, bishimpi,kishakula,kisémbwa,maana a kisémbwa,busendwe.biñambwañambwa.

NTENDEKELO.

Jishimikila jonse jikala na nsansawilo, nangwa makayokayo biyatu na kisémbwa kya bantu. Lufumwa lwa lamata ku mwingilo wabulumbuluke mwamvwangwa bya kisho, kisémbwa, lwatabilo kabiji ne mpito ya bankaizhi ne mobekala. Kikwasha bantanga mashinda kumwisha ene mambo bankazhi obobila mujjino jishinda, kabiji ne kulengela kubiwa bintu mujojo jishinda.

BYAKETEKELWA KUBIWA.

Kwisamba pa biñambwanembwa ne byanembwa biji mu buuku, mashimikila epi, nsansawilo, makayokayo, mashimikila amba pa muuntu mwine ne bikwabo byalamata ku bwikalo bwa muntu. Biñambwanembwa biji noobe maoma, bivwalo bya banyimbi ne bazha, mabuku anembwamo bishimpi.

Biñambañamba.

Byombesha, Bivwalo, Mabuku,

A.MIINGILO.

Kusongweshwa kishina ku bintu biji noobe nyimbo, bishimpi, ne mashimikila alamata bwikalo bwa bantu.

MUFUNJISHI,

- Mufunjishi akambizhe bafunda kusongweshwa kishina ku biintu biji, nobe nyimbo, bishimi ne mashimikila a lamata ku bwikalo bwa bantu.
- Mufunishi akambizhe bafunda balondolole nyimbo, bishimpi ne mashimikila alamata ku bwikalo bwa bantu.
- Mufunjishi akambizhe bafunda bembe Nyimbo.

BAFUNDA.

- Basongweshwa kishina ku biintu biji, nobe nyimbo, bishimi ne mashimikila a lamata ku bwikalo bwa bantu.
- Balondolole nyimbo, bishimpi ne mashimikila alamata ku bwikalo bwa bantu.
- Bembe Nyimbo.

Bipimo bya nyingijilo byaketekelwa kubiwa.

- Bishina byafikilamo bya mingilo bisongola na bya bwikalo bwetu bisambiwapo bulongo.

MWINGILO WA KUUBA BAFUNDA.

1. Bafunda balenge nyimbo, bembe ne kuzha.
2. Mwingilo.kukeba keba bya kitemwa lyetu bileta buyukishe mu bya mingilo.

B.MWINGILO.

Kukebakeba bya kitemwa byetu bileta buyukishe mu bya mingilo.

MUFUNJISHI.

- Mufunjishi akambizhe bafunda kukeba keba bya kitemwa bileta buyukishe mu bya mingilo.
- Mufunjishi ebepuzhe bafunda balondolole mingilo ya bya kitemwa byo baleta.

BAFUNDA.

- Bakekebe bya kitemwa bileta buyukishe mu bya mingilo.
- Balondolole mingilo ya bya kitemwa byo baleta

BIPIMO BYANYINGIJILO BYAKETEKELWA.

Kukeba keba bya kitemwa byetu bileta buyukishe mu bya mingilo bya ingijiwa bulongo.

MWINGILO WA BAFUNDA.

Nemba kine nangwa bubela.

1.Bya kitemwa binvwanga na bya kishakulu ne lwitabilo.

2Ipuzhe wa mukisemi kimo pa jshimikila pa bya kishakulu jayukanyikwa.

{pekale mutwe wa jino jshimikila ne kutongola kisho ne kitemwa mo bekinemeka.

3.Kusalapo kimo.

Lufumwa lwa kisho ne kitemwa byabyo bivwanga.

[a].Mingilo ne bwikalo bwa bankaizhi.

[b].Kubala kwa manambala mubuku.

[c].Nambala ya mapa(peja) mu buuku.

C. MWINGILO.

Lumbulula busendwe byo bunungwapo mu bya mingilo ne buyukwe byafikilamo.

MUFUNJISHI

1,Epuzhe bafunda balumbulule mwatala kyambo kya busendwe;

2.Mufunjishi akambizhe bafunda banembe munema wa busendwe.

3.Mufunjishi akambizhe bafunda kulumbulula busendwe byo bunungapo mu bya mingilo ne buyukwe bwafikilamo.

BIPIMO BYA NYINGIJILOI BYAKETEKELWA KUBIWA MO KYAFWAINWA.

Kulumbulula busendwe byo bunungapo mu bya mingilo ne buyukwe byafikilamo bulongo.

MWINGILO WA BAFUNDA.

1. Banembe bya kumwenako bya busendwa.

2. Ba lumbulule bya kumwenako bya busendwe bitaanu pa byo batongola.

D.MWINGILO.

Kusongweshwa kishina kya mingilo(nyimbo,bishimpi,mashimikila} na maana a kistemwa {bwilamizhi, bupopweshishe, byabamupashi, kashinshi ne busendwa} mufunjishi.

Mufunjishi akambizhe bafunda kusongweshwa kishina kya kupichila mu nyimbo, bishimpi ne mashimikila.mingilo [nyimbo, bishimpi ne mashikila] na maana a kistemwa[bwilamizhi, bupopweshi, kashinshi ne busendwe].

Mufunjishi akambizhe bafunda bekale mu bipanyi basongweshe nyimbo na bya bupopweshi, bishimpi na bwilamizhi, mashimikila na bupopweshi.

BIPIMO BYA NYINGIJILOI BYA KETEKELWA KUBIWA.

Kishina kya mingilo kya songweshiwa na maana a kistemwa bulongo,

MWINGILO WA KUUBA BAFUNDA.

Banembe mashinda mwa kulamawizha kisho

LWESEKO.

Ipuzhe mukulumpe nangwa wa mu kisemi pa bishimpi byatala pa buntangi, bupopweshi nangwa kashinshijjilo.

MUTWE KACHE 2: MISANGO YA BIÑAMBWAÑAMBWA.

NTENDEKELO.

Kitendekesho: kya mitundu ya bin'ambwa nembwa.

Biñambwañambwa ke buyuke bwa kwingijisha byaambo mu kuleta milanguluko, bijikilane mashimikila, kwitukwasha kufunda bisho ne bya kitemwa ne kupita mu binkunka bya bantu. Biñambwañambwa byafwainwa kunembwa, kwambiwa nangwa bunkaizhi.

BYAKETEKELWA KUBIWA: Kwisambapo pa misango ya Biñambwañambwa.

Biñambañamba.

1. Mabuku. 2. Pepala patanchikwa byambo. 3. kipabi kya mufunjishi.

A.MWINGILO.

Mwsha misango ya biñambwañambwa biji noobe bichomeko, mashimikizho, nsansalwizhi, nyimbo, bishimpi, tubishimi.

MUFUNJISHI.

- Mufunjishi akambizhe bafunda bamweshe misango ya biñambwañambwa .
- Mufunjishi akambizhe bafunda mu tubimpanyi besembe pa biñambwañambwa bya basalapo.
- Mufunjishi akambizhe munembeshi wa pa kipanyi aye ku lutwe na kulumbulula byo besamba,

BAFUNDA.

- Bamweshe misango ya biñambwañambwa .
- Kwikala mu tubimpanyi besembe pa biñambwañambwa bya basalapo.
- Munembeshi wa pa kipanyi aye ku lutwe na kulumbulula byo besamba.

BIPIMO BYANYINGIJILO BYAKETEKELWA KUBIWA.

Misango ya biñambwañambwa kusajiwe mwingilo wafwainwa.

Mwingilo wa kuuba bafunda.

1. Bafunda batongolepo misango ibiji ya biñambwañambwa.
2. Bafunda banembe munema wa biñambwañambwa mu bijiji mo bekala.
3. Kwipuzha bafunda kuya ku mazubo abo na kwipuzha babale bishimpi bekinembe bino apa bakekilumbulule kusukulu.

B.MWINGILO.

Kulumbulula misango ya biñambwañambwa.

MUFUNJISHI.

- Mufunjishi epuzhe bafunda balumbulule misango ya Mufunjishi akambizhe bafunda bamweshe misango ya biñambwañambwa .
- Mufunjishi akambizhe bafunda mu tubimpanyi besembe pa biñambwañambwa bya basalapo.
- Mufunjishi akambizhe munembeshi wa pa kipanyi aye ku lutwe na kulumbulula byo besamba,
- Mufunjishi avulule bafunda batongole misango ya biñambwañambwa.

Bafunda:

- Balumbulule misango ya Mufunjishi akambizhe bafunda bamweshe misango ya biñambwañambwa .
- Mu tubimpanyi besembe pa biñambwañambwa bya basalapo.
- Munembeshi wa pa kipanyi aye ku lutwe na kulumbulula byo besamba,
- Batongole misango ya biñambwañambwa.

Bipimo byanyingijilo byaketekela kubiwa:

Misango ya biñambwañambwa ilumbululwe mo byaila'

Mwingilo wa kuuba bafunda.

1. Batanchike bishimpi byo bayuka ne kunemba bimye mo bebingijisha.
2. Biñambwañambwa byobika?
3. Tongolapo musango wa biñambwañambwa bisatu.
4. Mambo ka bañambwañambwa kyo byanemena mu bisho byetu,

C.MWINGILO.

Bapane musango wa biñambwañambwa bya kumwenako.

MUFUNJISHI.

- Mufunjishi akambizhe bafunda kwikala mutubipanyi bapana misango ya biñambwañambwa bya kumwenako.
- Mufunjishi epuzhe bafunda mubipanyi balondolole misanga ya bin'amwan'ambwa bya kumwenako.
- Mufunjishi akambizhe bafunda bunke-bunke banembe biñambwañambwa byobesambapo.

BAFUNDA.

- Kwikala mu tubipanyi bapana misango ya biñambwañambwa bya kumwenako.
- Mubipanyi balondolole misanga ya bin'amwan'ambwa bya kumwenako.
- Bunke-bunke banembe biñambwañambwa byobesambapo

Bipimo byanyingijilo byaketekelwa kubiwa mo kyafwainwa:

Misango ya biñambwañambwa ya banyiwe bulongo.

mwingilo wa kuuba bafunda.

1. Tongolapo misango isatu ya biñambwañambwa .
2. Mamboka bin'ambwan;ambwa kyo byanemena mukachi ka bisemi?.
3. Bafunda baana bishimi ne kwambabishimpi.
4. Bapane bimwesho bya bishimpi ne kwibilumbulula.
5. Bambe tubichomeko ne kupana mukumbu.

LWESEKO.

Asalepo mukumbu umo wafwainwa,

1. Kyepi kimo pa bibye byatanchikwa kyabula kwikala musango wa biñambwañambwa?.

A. Bishimikizho.

B. Byankuwa.

C. Mapepala a byaambo bya batampa twambo.

D. Bichomeko.

2. Ñambilo ya maana ipi ifunjisha beita mba ka?.

A,Bichomeko. B.bishimpi. C.tubishimi. D. byankuwa.

3.Kishimikizho javula kyamba pa -----

A,Kintu byokyatendeketele,

B, Bwikalo bwa muntu waya nkuwa,

C. Byakusekesha.

D. A bya byakatazha kutana mikumbu.

4. Biñambwañambwa bifuma ku nkulo imo ne kuya nkulo ikwabo kupichila;.....

A, ku nemba. B, kwamba. C. kulenga, D. kutamba pa mashikopo.

NGIPIPISHILO,

Uno mutwe wakwashako bafunda kuyuka biñambwañambwa byapusana-pusana. Kikwabo uno mutwe wakwashako bafunda kushilañena kwa mashimikila, maana ne kishakulu kufuma ku nkulo imo kuya ku ikwabo kupichila mu byaambo bya pakanwa kukila byanembewa. Munu mwamvwangiwa kulamawizhe bya kisho byanema.

NTUMBA MILANGWE WA BYAMBO MU KIZUNGU NE KIKAONDE.

KIZUNGU	KIKAONDE
1.LITERATURE	BIÑAMBWANEMBWA.
2.ORAL LITERATURE	BIÑAMBWAÑAMBWA
3.WRITTEN LITERATURE	BYANEMBEWA
4.COMPENTENCE	BUYUKE
5.ARTFACTS.	BUSENDWE
6.EXERCISE	BYA KUBA BAFUNDA
7.ASSESSMENT	LWESEKO
8.HOOK.	KALOBO/KONGOLA
9. SPECIFIC COMPETENCE	BYA KETEKELWA KUBIWA
10.ACTIVITY	MWINGILO
11.CORRUPTION	MAZHIKA KANWA
12.KEY WORDS.	BYAMBO BYA NEMA
13.INTRODUCTION	NTENDEKELO
14.ECONOMY	BUMAMYA
15.CROSS CUTTING ISSUES	BINTU BITULAMATA
16.CRITICAL THINKING	NDANGULUKILO YAZHIKA
17.GENERAL COMPETENCE	BYONSE BYAKETEKELWA KUBIWA
18.SUB THEME	KISHINA KACHE
19.THEME	KISHINA

20.TOPIC	MUTWE
21.CLIMATE CHANGE	LUPIMPU LWA LUBESHA
22.SUB TOPIC	MUTWE KACHE
23.EDUCATION	LUFUNJISHO
24.SUMMARY	NGIPIPISHILO
25.ANALYTIC THINKING	NDANGULUKILO YA KUSOBOLOLA
26.GYMNASTIC	BUTOMBOZHOKO
27.TEACHING MODULE	BUKU WA MUFUNJISHI
28.MYTHS.	BISHIMIKIZHO
28.LEGEND	KUYA NKUWA
29.INDIGENOUS KNOWLEDGE	MAANA A KISEMWA
30.OVERVIEW.	BYONSE BIJIMO
31.STORY	MASHIMIKILA
32.TEACHING AID	BIÑAMBAÑAMBA/BISOKO
33,TECHNOLOGY	KASHISHIJILO
34, TABOO	BIZHILA
35.CHARACTER	NKAIZHI
36.SETTING	MPUNZHA PA KUKAILA KISELA
37.PLOT.	LUKOLWA
38.TRADITION	KISHAKULU
39.DRAMA	MAKAYO-KAYO

40.HISTORY.	MPITO
41.IDENTIFY	KUSALA
42.COMMENTATOR	MUTOLOKI
43.ENCYCLOPIDIA	MUVUNGULO
44.DICTIONARY	KIPONGO KYA BYAMBO
45.DECOLONIZING THE MIND	KABULWETEKWA MILANGULUKO
46.CATEGORY	KWABANYA
47.DOCUMENTS.	BYETE
48.PHONE	LAMYA
49.EXPLAIN	LONDOLOLA
50.DEFINE,	LUMBULULA
51.FOREIGNER	BAKUBUSHIYA
52.ESSAY	KIBABO
53.EDUCATION	BYA LUFUNDO
54.LISTING	TANCHIKA
55.FABLE	KISHIMI
56.POEM	NSANSAWILO
57.POETRY	NSANSAWIZHI
58.CULTURE	KISEMWA
59.TONGUE TWISTERS	TULUKUSHA NJIMI
60.RIDDLES	BICHOMEKO

61.PROVERS.	BISHIMPI
61.AUTOBIOGRAPHY	PONDA BOBE
61. BIOGRAPHY	PONDA BWANJI
62,EXPERIENCE.	BINKUNKA/MPEYO.

BIBLIOGRAPHY:

Chanda VM (2002). **Introduction to the Study of Bantu Languages**. LAL 211 Batch 1. UNZA . Lusaka.

Colston, H. L. (2015). *Using figurative language*. Cambridge University Press.

Glucksberg, S. (2001). *Understanding figurative language: From metaphor to idioms*. Oxford University Press. Keraf, G. (2009). *Diski dan Gaya Bahasa Jakarta*: PT. Gramedia Pustaka Utana

Kakonkanya, H. (2016) **Bishimpi bya Kikaonde**, Lusaka, Zambia.

Ministry of Education, (1997) **Kikaonde Grade 8**, Publishing House, Lusaka, Zambia.

Ministry of Education, (1997) **Kikaonde Grade 9**, Publishing House, Lusaka, Zambia.

Mbwayu, J (2003). **Introduction to the Study of Poetry and Drama** E122 Batch 1. UNZA. Lusaka

Ministry of Education (2024). *Literature in Zambian Languages Ordinary level Syllabus*. Curriculum Development Centre. Lusaka.

Ministry of Education, (2023) **Zambia Education Curriculum Framework**, Lusaka, Zambia.

Ministry of Education Lusaka (1977). **Zambian Languages Approved Orthography**. Zambia Education Publishing House, Lusaka..

Musonda B.L (2002). **Introduction to Literary Studies** LAL 221 Batch 1. UNZA. Lusaka

Rasinski, T., Smith, M. C., & Zutell, J. (2017). *Go figure! Exploring figurative language, levels 2–4*.

Salamba, E. (2014) **Kipanga Nsoko Mpombo Kilubi Keaseke**, Lusaka, Zambia.

Savan & Grehan (1986). **Readings in Poetry**. Kenneth Kaunda Foundation. Lusaka.

Shell Educational Publishing.

Vulchanova, M., Milburn, E., Vulchanov, V., & Baggio, G. (2019). Boon or burden? **The role of compositional meaning in figurative language processing and acquisition**. *Journal of Logic, Language and Information*, 28, 359–387. doi:10.1007/s10849-019-09282-7